

॥ अव्यक्तोपनिषत् ॥

.. Avyakta Upanishad ..

sanskritdocuments.org

July 25, 2016

Document Information

Text title : Avyakta Upanishad

File name : avyakta.itx

Category : upaniShat

Location : doc_upanishhat

Author : Vedic tradition

Language : Sanskrit

Subject : philosophy/religion

Transliterated by : Sunder Hattangadi (sunderh at hotmail.com)

Proofread by : Sunder Hattangadi (sunderh at hotmail.com)

Description-comments : 68 / 108; Sama Veda - Vaishnava upanishad

Latest update : July 27, 2000

Send corrections to : Sanskrit@cheerful.com

Site access : <http://sanskritdocuments.org>

॥ अव्यक्तोपनिषत् ॥

स्वाज्ञानासुरराङ्गासस्वज्ञाननरकेसरी ।

प्रतियोगिविनिर्मुक्तं ब्रह्ममात्रं करोतु माम् ॥

ॐ आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः श्रोत्रमथो

बलमिन्द्रियाणि च ॥ सर्वाणि सर्वं ब्रह्मोपनिषदं माहं

ब्रह्म निराकुर्यां मा मा ब्रह्म निराकरोदनिराकरण-

मस्त्वनिराकरणं मेस्तु तदात्मनि निरते य उपनिषत्सु धर्मास्ते

मयि सन्तु ते मयि सन्तु ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

हरिः ॐ । पुरा किलेदं न किञ्चन्नासीन्न द्यौर्नान्तरिक्षं

न पृथिवी केवलं ज्योतीरूपमनाद्यनन्तमनण्वस्थूलरूपमरूपं

रूपवदविज्ञेयं ज्ञानरूपमानन्दमयमासीत् ।

तदनन्यत्तद्वेधाभूद्धरितमेकं रक्तमपरम् ।

तत्र यद्रक्तं तत्पुंसो रूपमभूत् । यद्धरितं तन्मायायाः ।

तौ समगच्छतः । तयोर्वीर्यमेवमनन्दत् । तदवर्धत ।

तदण्डमभूधैमम् । तत्परिणममानमभूत् । ततः

परमेष्ठी व्यजायत । सोऽभिजिज्ञासत किं मे कुलं किं मे

कृत्यमिति । तं ह वागदृश्यमानाभ्युवाच भोभो प्रजापते

त्वमव्यक्तादुत्पन्नोऽसि व्यक्तं ते कृत्यमिति । किमव्यक्तं

यस्मादहमासिषम् । किं तद्व्यक्तं यन्मे कृत्यमिति ।

साब्रवीदविज्ञेयं हि तत्सौम्य तेजः । यदविज्ञेयं तदव्यक्तम् ।

तच्चेजिज्ञाससि मावगच्छेति । स होवाच कैषा त्वं

ब्रह्मवाग्यदसि शंसात्मानमिति । सा त्वब्रवीत्तपसा मां

विजिज्ञासस्वेति । स ह सहस्रं समा ब्रह्मचर्यमध्युवासाध्युवास ॥ १ ॥

अथापश्यदृचमानुष्टुर्भी परमां विद्यां

यस्याङ्गान्यन्ये मन्त्राः । यत्र ब्रह्म प्रतिष्ठितम् ।

विश्वेदेवाः प्रतिष्ठिताः । यस्तां न वेद किमन्यैर्वेदैः

करिष्यति । तां विदित्वा स च रक्तं जिज्ञासयामास ।

तामेवमनूचानां गायन्नासिष्ट । सहस्रं समा

आद्यन्तनिहितोङ्कारेण पदान्यगायत् । सहस्रं

समास्तथैवाक्षरशः । ततोऽपश्यज्ज्योतिर्मयं

श्रियालिङ्गितं सुपर्णरथं शेषफणाच्छदितमौलिं

मृगमुखं नरवपुषं शशिसूर्यहव्यवाहनात्मकनयनत्रयम् ।

ततः प्रजापतिः प्रणिपपात नमोनम इति । तथैवर्चाथ तमस्तौत् ।

उग्रमित्याह उग्रः खलु वा एष मृगरूपत्वात् । वीरमित्याह

वीरो वा एष वीर्यवत्त्वात् । महाविष्णुमित्याह महतां वा अयं
महान्नोदसी व्याप्य स्थितः । ज्वलन्तमित्याह ज्वलन्निव खल्वसावस्थितः ।
सर्वतोमुखमित्याह सर्वतः खल्वयं मुखवान्विश्वरूपत्वात् ।
नृसिंहमित्याह यथा यजुरेवैतत् । भीषणमित्याह भीषा वा
अस्मादादित्य उदेति भीतश्चन्द्रमा भीतो वायुर्वाति भीतोऽग्निर्दहति
भीतः पर्जन्यो वर्षति । भद्रमित्याह भद्रः खल्वयं श्रिया जुष्टः ।
मृत्योर्मृत्युमित्याह मृत्योर्वा अयं मृत्युरमृतत्वं प्रजानामन्नादानाम् ।
नमामीत्याह यथा यजुरेवैतत् । अहमित्याह यथा यजुरेवैतत् ॥ २ ॥

अथ भगवांस्तमब्रवीत्प्रजापते प्रीतोऽहं किं तवेप्सितं
तदाशंसेति । स होवाच भगवन्नव्यक्तादुत्पन्नोऽस्मि
व्यक्तं मम कृत्यमिति पुराश्रावि । तत्राव्यक्तं भवानित्यज्ञायि
व्यक्तं मे कथयेति । व्यक्तं वै विश्वं चराचरात्मकम् ।
यद्यज्यते तद्यक्तस्य व्यक्तत्वमिति । स होवाच न शक्नोमि
जगत्स्वष्टुमुपायं मे कथयेति । तमुवाच पुरुषः प्रजापते
शृणु सृष्टेरुपायं परमं यं विदित्वा सर्वं ज्ञास्यसि ।
सर्वत्र शक्ष्यसि सर्वं करिष्यसि । मय्यग्नौ स्वात्मानं
हविर्ध्यायेत्तयैवानुष्टुभर्चा । ध्यानयज्ञोऽयमेव ।
एतद्वै महोपनिषद्देवानां गुह्यम् । न ह वा एतस्य साम्ना
नर्चा न यजुषार्थो नु विद्यते । य इमा वेद स सर्वान्कामानवाप्य
सर्वाल्लोकाञ्जित्वा मामेवाभ्युपैति न स पुनरावर्तते य एवं वेदेति ॥ ३ ॥

प्रजापतिस्तं यज्ञायं वसीयांसमात्मानं मन्यमानो
मनोयज्ञेनेजे । सप्रणवया तयैवर्चा हविर्ध्यात्वात्मान-
मात्मन्यग्नौ जुहुयात् । सर्वमजानात्सर्वत्राशक्तसर्वमकरोत् ।
य एवंविद्वानिमं ध्यानयज्ञमनुतिष्ठेत्स सर्वज्ञोऽनन्तशक्तिः
सर्वकर्ता भवति । स सर्वाल्लोकाञ्जित्वा ब्रह्म परं प्राप्नोति ॥ ४ ॥

अथ प्रजापतिर्लोकान्सि सुक्षमाणस्तस्या एव विद्याया यानि
त्रिंशदक्षराणि तेभ्यस्त्रींल्लोकान् । अथ द्वे द्वे अक्षरे
ताभ्यामुभयतो दधार । तस्या एवर्चो द्वात्रिंशद्विरक्षरै-
स्तान्देवान्निर्ममे । सर्वैरेव स इन्द्रोऽभवत् । तस्मादिन्द्रो
देवानामधिकोऽभवत् । य एवं वेद समानानामधिको भवेत् ।
तस्या एकादशभिः पादैरेकादश रुद्रान्निर्ममे । तस्या
एकादशभिरेकादशादित्यान्निर्ममे । सर्वैरेव स विष्णुरभवत् ।
तस्माद्विष्णुरादित्यानामधिकोऽभवत् । य एवं वेद समानानामधिको

भवेत् । स चतुर्भिश्चतुर्भिरक्षरैरष्टौ वसूनजनयत् ।
 स तस्या आद्यैर्द्वादशभिरक्षरैर्ब्राह्मणमजनयत् ।
 दशभिर्दशभिर्विद्वन्ने । तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो भवति ।
 एवं तन्मुख्यो भवति य एवं वेद ।
 तूष्णीं शूद्रमजनयत्तस्माच्छूद्रो निर्विद्योऽभवत् ।
 न वेदं इवा न नक्तमासीदव्यावृतम् ।
 स प्रजापतिरानुष्टुभाभ्यामर्धर्चाभ्यामहोरात्रावकल्पयत् ।
 ततो व्यैच्छत् व्यवास्मा उच्छति । अथो तम एवापहृते ।
 ऋग्वेदमस्या आद्यात्पादादकल्पयत् । यजुर्द्वितीयात् ।
 साम तृतीयात् । अथर्वाङ्गिरसश्चतुर्थात् यदष्टाक्षरपदा
 तेन गायत्री । यदेकादशपदा तेन त्रिष्टुप् ।
 यच्चतुष्पदा तेन जगती यद्वात्रिंशदक्षरा तेनानुष्टुप् ।
 सा वा एषा सर्वाणि छन्दांसि । य इमां सर्वाणि छन्दांसि वेद ।
 सर्वं जगदानुष्टुभ एवोत्पन्नमनुष्टुप्रतिष्ठितं
 प्रतितिष्ठति यश्चैवं वेद ॥ ५ ॥

अथ यदा प्रजाः सृष्टा न जायन्ते प्रजापतिः कथं
 न्विमाः प्रजाः सृजयमिति चिन्तयन्नुग्रमितीमामृचं
 गातुमुपाक्रामत् । ततः प्रथमपादादुग्ररूपो देवः
 प्रादुरभूत् एकः श्यामः पुरतो रक्तः पिनाकी स्त्रीपुंसरूपस्तं
 विभज्य स्त्रीषु तस्य स्त्रीरूपं पुंसि च पुरुषं व्यधात् ।
 उभाभ्यांशाभ्यां सर्वमादिष्टः । ततः प्रजाः प्रजायन्ते ।
 य एवं वेद प्रजापतेः सोऽपि त्र्यम्बक इमामृचमुद्राय-
 न्नुद्ग्रथितजटाकलापः प्रत्यग्ज्योतिष्यात्मन्येव रन्तारमिति ।
 इन्द्रो वै किल देवानामनुजावर आसीत् । तं प्रजापतिरब्रवीद्गच्छ
 देवानामधिपतिर्भवेति । सोऽगच्छत् । तं देवा ऊचुरनुजावरोऽसि
 त्वमस्माकं कुतस्त्वाधिपत्यमिति । स प्रजापतिमभ्येत्योवाचैवं
 देवा ऊचुरनुजावरस्य कुतस्तवाधिपत्यमिति । तं प्रजापतिरिन्द्रं
 त्रिकलशैरमृतपूर्णेऽरानुष्टुभाभिमन्त्रितैरभिषिच्य तं
 सुदर्शनेन दक्षिणतो ररक्ष पाञ्चजन्येन वामतो द्वयेनैव
 सुरक्षितोऽभवत् । रौक्मे फलके सूर्यवर्चसि मन्त्रमानुष्टुभं
 विन्यस्य तदस्य कण्ठे प्रत्यमुञ्चत् । ततः सुदुर्निरीक्षोऽभवत् ।
 तस्मै विद्यामानुष्टुभीं प्रादात् । ततो देवास्तमाधिपत्यायानुमेनिरे ।
 स स्वराड्भूत् । य एवं वेद स्वराड् भवेत् । सोऽमन्यत पृथिवीमपि
 कथमपां जयेयमिति । स प्रजापतिमुपाधावत् ।

तस्मात्प्रजापतिः कमठाकारमिन्द्रनागभुजगेन्द्राधारं
भद्रासनं प्रादात् । स पृथिवीमभ्यजयत् । ततः स
उभयोर्लोकयोरधिपतिरभूत् । य एवं वेदोभयोर्लोकयोरधिपतिर्भवति ।
स पृथिवीं जयति यो वा अप्रतिष्ठितं शिथिलं भ्रातृवेभ्यो
वसीयान्भवति यश्चैवं वेद यश्चैवं वेद ॥ ६ ॥

य इमां विद्यामधीते स सर्वान्वेदानधीते । स सर्वैः क्रतुभिर्यजते ।
स सर्वतीर्थेषु स्नाति । स महापातकोपपातकैः प्रमुच्यते । स
ब्रह्मवर्चसं महदाप्नुयात् । आब्रह्मणः पूर्वाणाकल्पाऽश्चोत्तरांश्च
वंशान्पुनीते । नैनमपरस्मारादयो रोगा आदिधेयुः । सयक्षाः
संप्रेतपिशाचा अप्येनं स्पृष्ट्वा दृष्ट्वा श्रुत्वा वा
पापिनः पुण्यांल्लोकानवाप्नुयुः । चिन्तितमात्रादस्य सर्वेऽर्थाः
सिद्ध्येयुः । पितरभिवैनं सर्वं मन्यन्ते । राजानश्चास्यादेशकारिणो
भवन्ति । न चाचार्यव्यतिरिक्तं श्रेयांसं दृष्ट्वा नमस्कुुर्यात् ।
न चास्मादुपावरोहेत् । जीवन्मुक्तश्च भवति । देहान्ते तमसः परं
धाम प्राप्नुयात् । यत्र विराण् नृसिंहोऽवभासते तत्र खलूपासते ।
तत्स्वरूपध्यानपरा मुनय आकल्पान्ते तस्मिन्नेवात्मनि लीयन्ते । न च
पुनरावर्तन्ते । न चेमां विद्यामश्रद्धानाय ब्रूयान्नासूयावते
नानूचानाय नाविष्णुभक्ताय नानृतिने नातपसे नादान्ताय
नाशान्ताय नादीक्षिताय नाधर्मशीलाय न हिंसकाय नाब्रह्मचारिण
इत्येषोपनिषत् ॥

ॐ आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः श्रोत्रमथो
बलमिन्द्रियाणि च ॥ सर्वाणि सर्वं ब्रह्मोपनिषदं माहं
ब्रह्म निराकुर्या मा मा ब्रह्म निराकरोदनिराकरण-
मस्त्वनिराकरणं मेस्तु तदात्मनि निरते य उपनिषत्सु धर्मास्ते
मयि सन्तु ते मयि सन्तु ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ हरिः ॐ तत्सत् ॥
इत्यव्यक्तोपनिषत्समाप्ता ॥

Encoded by Sunder Hattangadi (sunderh at hotmail.com)

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted for promotion of any website or individuals or for commercial purpose without permission.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

.. Avyakta Upanishad ..
was typeset on July 25, 2016

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

